

УДК 373.5.016:811.161.2]:005.346

Огарь Ю. В.

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ САМОРОЗВИТКУ УЧНЯ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізовано становлення поняття “особистісно орієнтоване навчання” від гуманізації освіти та виникнення особистісного підходу загалом до розкриття провідних ознак і завдань обраної технології навчання в умовах Нової української школи. На основі аналізу праць психологів, педагогів і лінгводидактів з’ясовано форми організації та компоненти особистісно орієнтованої освіти. Визначено умови та специфіку використання особистісно орієнтованого навчання як засобу саморозвитку учня. Виокремлено функції суб’єктів освітнього процесу на уроках української мови з використанням особистісно орієнтованих навчальних ситуацій. Подано зразки вправ і завдань із використанням особистісно орієнтованого навчання на прикладі теми “Розділові знаки в реченнях із прямою мовою і в діалозі” (11 клас).

Ключові слова: гуманізація освіти, компетентісно орієнтоване навчання, навчальна ситуація, Нова українська школа, особистісно орієнтоване навчання, особистісно орієнтований підхід, особистість учителя, особистість учня.

Становлення нової освітньої парадигми зосереджується на компетентісно орієнтованому навчанні та характеризується перерозподілом акцентів освітньої діяльності на необхідності набуття учнями навичок практичної, дослідницько-пошукової діяльності, формуванні ключових та предметних компетентностей. Компетентісна парадигма освіти ґрунтується на положенні, яке утверджує зв’язок успіху людини та її здатності самостійно вирішувати проблеми, що постають перед нею впродовж життя, – здатності ефективно актуалізувати особистісні ресурси та розробляти шляхи досягнення поставлених цілей.

Нині головним завданням мовної освіти в умовах Нової української школи є формування мовнокомунікативної компетентності випускника, який не лише вмітиме усно чи письмово висловлювати власну думку відповідно до ситуації, але й буде здатним за допомогою мовних засобів охопити увесь спектр соціальних і культурних явищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особистісно орієнтоване навчання спирається на психологічні, педагогічні та лінгводидактичні розробки Б. Ананьєва, Г. Балла, І. Бега, Н. Бібік, О. Біляєва, А. Богуш, Л. Варзацької, М. Вашуленка, Л. Виготського, Н. Голуб, О. Горошкіної, Н. Дикої, Т. Донченко, І. Зимньої, О. Леонтьєва, О. Караман, С. Карамана, І. Кучеренко, О. Кучерук, А. Маслоу, С. Омельчука, М. Пентилюк, С. Подмазіна, К. Роджерса, О. Савченко, О. Семенов, С. Сисоєвої, А. Фасолі, А. Хуторського, Г. Шелехової, І. Якиманської та ін..

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Мета, структура і зміст навчання української мови ґрунтується на основних положеннях: законів України “Про освіту”, Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, Державної національної програми “Освіта” (Україна ХХІ століття), Концепції нової української школи, що проголошують освітніми пріоритетами гармонійний й різнобічний розвиток особистості, формування цілісної картини світу, що є неможливим без впровадження в освітній процес особистісно-орієнтованого підходу, який забезпечить самостійність мислення учнів, відповідальність за власну діяльність і майбутнє, готовність учитися впродовж життя.

Пошук шляхів оптимізації процесу навчання української мови з використанням особистісно орієнтованого навчання як засобу саморозвитку учня в умовах Нової української школи ще не був предметом спеціального дослідження, тому і зумовив вибір теми статті.

Метою статті є розкриття сутності поняття “особистісно орієнтоване навчання” як засобу саморозвитку учня в умовах Нової української школи.

Досягнення мети потребувало вирішення таких завдань:

- 1) проаналізувати становлення поняття “особистісно орієнтоване навчання” з позиції філософії, психології та лінгводидактики;
- 2) з’ясувати форми організації та компоненти особистісно орієнтованої освіти;
- 3) спираючись на розвідки українських і зарубіжних вчених, виокремити провідні завдання та ознаки особистісно орієнтованої технології навчання;
- 4) виокремити функції суб’єктів навчально-виховного процесу та показати умови, специфіку використання особистісно орієнтованого навчання як засобу саморозвитку учня в умовах Нової української школи на прикладі теми “Розділові знаки в реченнях із прямою мовою і в діалозі”.

Виклад основного матеріалу. Компетентісно орієнтоване навчання поєднує в собі пізнавальні, проєктувальні, організаційні та інформативні вміння. Особистісно орієнтований підхід асимілюється із суб’єктно-діяльнісним, компетентісним, синергетичним, комунікативно-діяльнісним підходами, виразно виявляється в кожному з них, ґрунтуючись на механізмах свідомості й самосвідомості, сприяє формуванню ціннісних орієнтирів. Курс української мови в ліцеї є комунікативно спрямованим, зорієнтованим на формування в учнів ключових компетентностей, умінь і навичок вільно, комунікативно виправдано користуватися мовними засобами в усіх видах мовленнєвої діяльності. Освітня система має бути спроможною не тільки озброювати знаннями того, хто навчається, а й формувати потребу в безперервному самостійному оволодінні ними.

У межах профільної освіти учень зможе обирати одне з двох спрямувань навчання: академічне чи професійне. Здобуття профільної середньої освіти за академічним спрямуванням буде здійснюватися в академічних ліцеях. Учні матимуть право обирати не лише предмети, а й рівні їхньої складності. Спрямування на особистісний простір старшокласника, особливості засвоєння матеріалу, визначення щодо майбутнього фаху забезпечить формування ключових та предметних компетентностей, сприятиме пізнавальній активності учнів, уможливить застосування знань, умінь та навичок у конкретних життєвих ситуаціях поза межами класу та школи [6].

Становлення поняття “особистісно орієнтоване навчання” сягає часів гуманізації як однієї з передумов до “олюднення” освіти [2, с. 156]. У межах гуманістичної психології (роботи К. Гольдштейна, А. Маслоу, Дж. Олпорта, К. Роджерса, Р. Мея, Е. Фрома, К. Хорні, В. Франкла, Р. Бернса та ін.) виникає термін “гуманістичний підхід” (50-ті рр. ХХ ст.), згодом “особистісний підхід” (праці В. Сухомлинського, І. Кона, Б. Федоришина, І. Беха та ін.) (70–90-ті рр. ХХ ст.), де людина розглядалася як неповторна унікальна цілісність, якій притаманний певний ступінь свободи від зовнішньої детермінації завдяки тим цінностям, якими вона керується. Гуманістичний підхід розглядав людину як “відкриту можливість” самоактуалізації, властиву тільки людині [7, с. 29].

Особистісний підхід – послідовне ставлення педагога до учня як до особистості, як до самосвідомого відповідального суб’єкта власного розвитку і як до суб’єкта навчальної взаємодії [9, с. 243]. На думку О. Пехоти, особистісний підхід доцільно розглядати як важливий психолого-педагогічний принцип, як методологічний інструментарій, основу якого становить сукупність вихідних концептуальних уявлень, цільових установок, методико-психодіагностичних та психолого-технологічних засобів, які забезпечують більш глибоке цілісне розуміння, пізнання особистості дитини і на цій основі – її гармонійний розвиток в умовах чинної освітньої системи [7, с. 30].

Важливим для нашого дослідження є тлумачення особистості учителя та учня в контексті реалізації особистісно орієнтованого навчання як засобу саморозвитку учня в умовах Нової української школи. Особистість учителя – специфічне утворення, що є результатом функціонування системи професійно-значимих стосунків, цілеспрямована, самоорганізовувана частина педагогічної дійсності, найголовнішою функцією якої є здійснення індивідуального способу взаємодії з нею [7, с. 35]. Особистість учня є суб’єктом освітнього процесу, яка має свої інтереси та індивідуальний стиль пізнання, навчальної діяльності та слугує партнером учителя на уроці в побудові освітнього процесу. Адже не побачивши в учневі чогось цінного і цікавого, власного тільки йому, вчитель, по суті, не може виховувати школяра, оскільки в такому разі в педагога немає точки опори для душевного контакту зі своїм учнем [3, с. 180].

Наукове уявлення про особистісно орієнтоване навчання загалом і особистісно орієнтований підхід зокрема містить різну концептуально-понятійну структуру. На необхідності реформувати систему освіти в контексті особистісно орієнтованого підходу наголошують такі науковці: Н. Алексеев, Г. Балл, І. Бех, Є. Бондаревська, А. Валіцька, В. Лугай, С. Косоламов, Г. Овчинников, С. Подмазін, А. Плігін, В. Серіков, В. Шинкарук, А. Фурман, І. Якиманська та ін.

На початку ХХІ ст. значно зростає інтерес до особистісного підходу саме у педагогічній психології та практичній педагогіці. Враховуючи складність розробки такого підходу, дослідники вважають за доцільне здійснювати його побудову на шляху переходу до нього від інших, більш розроблених підходів. Тому пропонуються такі його форми: “особистісний або особистісно-центричний підхід” (С. Гончаренко, В. Данильчук, Н. Сергеев, В. Серіков), “особистісний підхід як психолого-педагогічний принцип” (С. Сисоєва), “особистісно-соціально-діяльнісний підхід” (О. Барабанщиков і М. Феденко), “принцип діяльнісно-особистісного підходу” (В. Андреев), “особистісно-діяльнісний підхід” (І. Зимня), “системний особистісно-діяльнісний підхід” (Л. Деркач), “індивідуально-особистісний підхід” (О. Савченко), “туманно-особистісний підхід” (С. Світлична) тощо [7, с. 30].

За визначенням М. Пентилюк зі “Словника української лінгводидактики”, особистісно орієнтований підхід – послідовне ставлення педагога до учня як до особистості, самосвідомого відповідального суб’єкта власного розвитку та суб’єкта виховної взаємодії. У центрі навчання знаходиться учень як особистість. З огляду на його інтереси, рівень знань і сформованості вмінь, словесник визначає мету і спрямовує навчальний процес на розвиток особистості кожного. Отже, способи репрезентації навчальної теорії, добір ілюстративного матеріалу, вибір методів, прийомів відбувається крізь призму особистості учня – його потреб, мотивів, інтелекту, здібностей тощо [8, с. 204].

Ми вже з вами переконалися в тому, що особистісно орієнтована освіта має на меті розвиток внутрішніх якостей учня на основі реалізації його потенційних можливостей і базується на засадах визнання самоцінності особистості, забезпечення її суб’єктності й успішності в різних видах діяльності. Відповідно до цього зміст особистісно орієнтованої освіти має включати такі компоненти (рис. 1) [5].

Саме особистісний компонент є визначальним у процесі побудови освітнього процесу. Тому наступним поняттям буде визначення “особистісно орієнтованого навчання”, центром якого є особистість дитини, її самобутність, самоцінність: суб’єктний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти (І. С. Якиманська) [4].

Рис. 1. Компоненти особистісно орієнтованої освіти

Зупинимося на кількох визначеннях провідних українських науковців. “Особистісно орієнтоване навчання – процес суб’єкт-суб’єктної взаємодії учня і вчителя, метою якого є засвоєння предметних знань, вироблення умінь і навичок як засобу розвитку особистості, формування її життєвих компетентностей” (А. Фасоля). Особистісно орієнтоване навчання – “організація навчання на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей учня, глибокої поваги до його особистості, ставлення до нього як до свідомого і відповідального суб’єкта навчально-виховної взаємодії з учителем і ровесниками. Метою цього типу навчання є створення умов (змісту, методів, середовища) для індивідуальної самореалізації учня, розвитку і саморозвитку його особистісних якостей” (О. Савченко); навчання, яке “надає кожному учневі, опираючись на його здібності, нахили, інтереси, особистісні цінності і суб’єктний досвід, можливість реалізувати себе в пізнавальній та інших видах діяльності” (С. Подмазін).

На думку О. Пехоти, у процесі особистісно орієнтованого навчання можна виділити такі завдання та ознаки (рис. 2):

- розвинути індивідуальні пізнавальні здібності кожної дитини;
- максимально виявити, ініціювати, використати, «окультурити» індивідуальний (суб’єктний) досвід дитини;
- допомогти особистості пізнати себе, самовизначитись та самореалізуватись, а не формувати попередньо задані якості;
- сформувати в особистості культуру життєдіяльності, яка дає змогу продуктивно будувати своє повсякденне життя, правильно визначати лінії життя [7, с. 34].

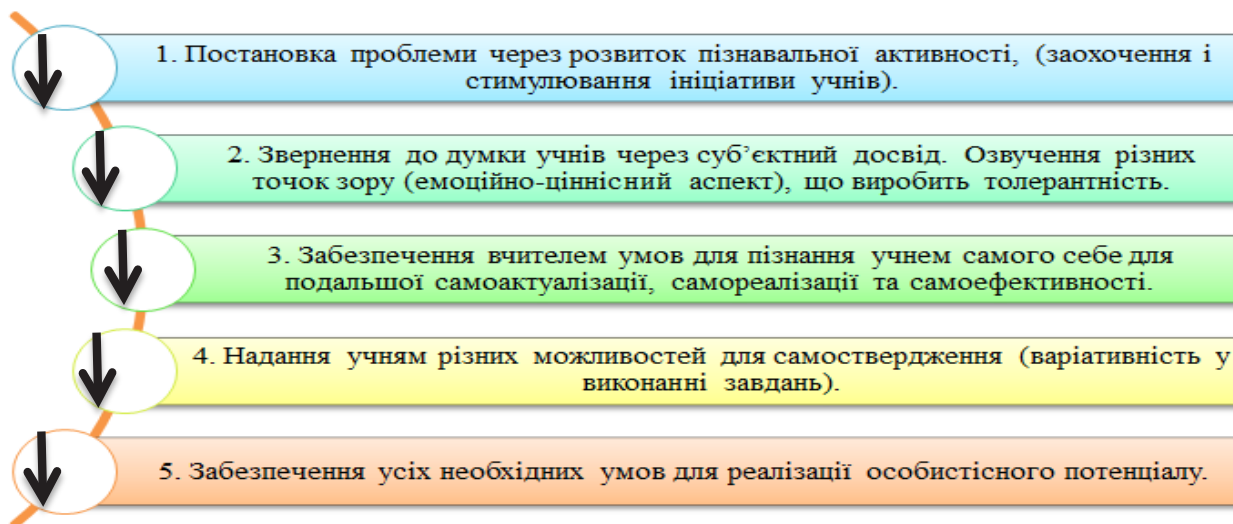

Рис. 2. Ознаки особистісно орієнтованих технологій

Ознайомившись зі становленням, завданнями та ознаками особистісно орієнтованих технологій, проаналізувавши праці провідних українських лінгводидактів (Л. Варзацька, Н. Голуб, Н. Дика, І. Кучеренко, С. Караман, О. Кучерук, С. Омельчук, О. Пехота, О. Пометун, Л. Пироженко, М. Пентилюк, О. Савченко, О. Турянська, Г. Шелехова та ін.), варто зазначити, що суб'єкти навчання мають чітко визначити мету навчальної діяльності, з'ясувати мотиви, засоби та умови їх досягнення, які мають бути витримані як із боку учителя, так і з боку старшокласника, що має напрацьовувати активну особистісно орієнтовану готовність на кожному уроці української мови для самоефективності, самоактуалізації, а головне, самореалізації власної мовної особистості (рис. 3).

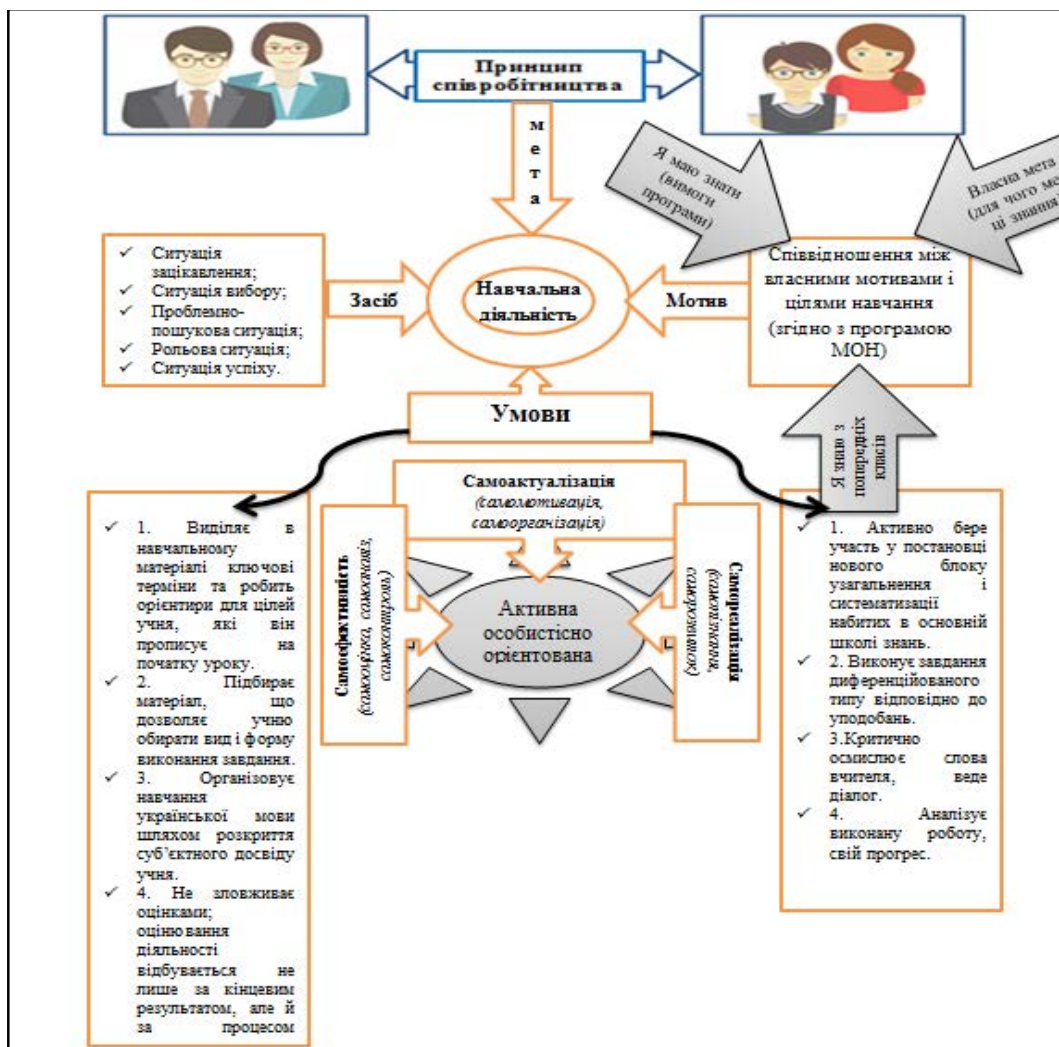

Рис. 3. Умови та специфіка використання особистісно орієнтованого навчання

Пропонуємо зразки вправ і завдань із використанням особистісно орієнтованого навчання як засобу саморозвитку учня в умовах Нової української школи на прикладі теми “Розділові знаки в реченнях із прямою мовою і в діалозі” (11 клас).

Актуалізація опорних знань

Лінгвістична гра “Так чи ні”. Підтвердіть або спростуйте запропоноване твердження.

✔ 1. Непряма мова твориться за допомогою складносурядного речення.
✘ 2. Дослівне відтворення чужої мови – це пряма мова.
✔ 3. Невласне пряма мова поєднує в собі елементи прямої і непрямої мови.
✘ 4. Реплізи діалогу починаються з нового рядка.
✔ 5. Чужа мова – це мова іншої особи, а не автора чи мовця.
✘ 6. Слова автора стоять завжди після прямої мови.

Ситуація вибору

На основі поданого теоретичного матеріалу в підручнику розробіть пам'ятку у вигляді схеми, таблиці, аудіо- чи відеоматеріалу на такі теми: група № 1: “Пряма і непряма мова, її призначення й граматично-сміслові особливості”; група № 2: “Способи цитування”; група № 3: “Пунктограми при прямій мові та діалозі”.

*Група, що впрається раніше, за додаткові бали проводить ревізію відеоматеріалів, що є в мережі Інтернет, із наданням критичної оцінки та рекомендації щодо використання їх у самоосвітній навчальній діяльності.

Проблемно-пошукова ситуація

Знайдіть речення відповідно до схем із вказівкою на джерело.

Наприклад: Левко дивився на людей вибачливіше: “Сидять по конторах, ну й дуріють” (“Місто“ В. Підмогильний).

A: «П!»
 «П», – а.
 «П, – а, – П».
 «П, – а: – П».
 «П! – а. – П!»

«П, – а, – п».
 «П», – а.
 А: «П?»
 «П, – а: – П».
 «П, – а. – П».

Рольова ситуація

Виберіть із запропонованих відео ті, які вам ближчі за профілем (одне на вибір). Перегляньте та запишіть речення, розставляючи розділові знаки при прямій мові. Проаналізуйте, які типи речень найчастіше вживали мовці.

1.5. Гендерні аспекти цитування. Онлайн-курс «Недискримінаційний підхід у навчанні»

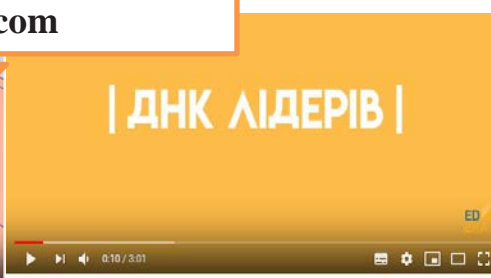

Показникові та логарифмічні рівняння

Сайт: ed-era.com

Промо-відео до курсу «Права людини в освітньому просторі»

Бйорн Гельдхоф «Помилки – це нормально». ДНК Лідерів

Ситуація успіху

Порахуйте бали за виконані завдання. Проаналізуйте, чи вдалося повторити, узагальнити вже відому для вас інформацію. Поміркуйте, чи впоралися ви з цілями навчання. Свою думку обміркуйте у вигляді діалогу з учнем/учителем.

Висновки. Отже, вагомим складником компетентності є особистісний досвід. Тому розроблення особистісно орієнтованого навчання як засобу саморозвитку учня в умовах Нової української школи сприятиме удосконаленню технологій навчання, які, насамперед, апелюють не лише до розвитку мисленневих здібностей, але й інтелекту учнів, всієї сукупності розумових здібностей і стратегій, що поліпшують процес

систематизації знань з української мови учнів ліцею та ефективність знань, умінь і навичок, забезпечують формування важливих компетентностей для адаптації до нових умов сьогодення. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в комплексному розробленні особистісно орієнтованих вправ і завдань до кожної теми уроку з диференціацією та профільним спрямуванням.

Використана література:

1. Глазова О. П., Дика Н. М. Есе як актуальний вид навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках української мови. *Інноваційна педагогіка*. 2018. № 7. С. 78–83.
2. Енциклопедія освіти / АПН України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 1036 с.
3. Кон И. С. Психология старшеклассника. Москва, 1980. 440 с.
4. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская; отв. ред. М. А. Ушакова. 2-е изд. Москва : Сентябрь, 2000. 110 с.
5. Лукьянова М. І., Разіна Н. А., Абдулліна Т. М. та ін. Особистісно орієнтований урок: конструювання та діагностика. Харків : Веста: Видавництво “Ранок”, 2007. 176 с.
6. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ : ТОВ “Видавничий дім “Плеяди”, 2017. 206 с.
7. Освітні технології : Навч.-метод. посібник / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За заг. ред. О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2001. 256 с.
8. Словник-довідник з української лінгводидактики / Кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Левніт, 2015. 320 с.
9. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. Вид. 2-е, допов. й випр. Рівне : Волин. береги, 2011. 519 с.
10. Фасоля А. М. Особистісно зорієнтоване навчання: сутність, основи, технології : курс лекцій для слухачів курсів підвищ. кваліфікації пед. кадрів. Рівне : Юлат, 2008. 131 с.

References:

1. Hlazova O. P., Dyka N. M. Ese yak aktualnyi vyd navchalno-piznavalnoi diialnosti uchniv na urokakh ukrainsoi movy. *Innovatsiina pedahohika*. 2018. № 7. S. 78–83.
2. Entsyklopediia osvity / APN Ukrainy; holov. red. V. H. Kremen. Kyiv : Yurinkom Inter, 2011. 1036 s.
3. Kon I. S. Psihologija starsheklassnika. Moskva, 1980. 440 s.
4. Lichnostno-orientirovannoe obuchenie v sovremennoj shkole / I. S. Jakimanskaja; отв. red. M. A. Ushakova. 2.izd. Moskva : Sentjabr', 2000. 110 s.
5. Lukianova M. I., Razina N. A., Abdullina T. M. ta in.Osobystisno oriientovanyi urok: konstruiuvannia ta diahnostryka. Kharkiv : Vesta: Vydavnytstvo “Ranok”, 2007. 176 s.
6. Nova ukrainska shkola : poradnyk dlia vchytelia / Pid zah. red. Bibik N. M. K.: TOV “Vydavnychyi dim “Pleiady”, 2017. 206 s
7. Osvitni tekhnolohii : Navch.-metod. posibnyk / O. M. Piekhota, A. Z. Kiktenko, O. M. Liubarska ta in.; Za zah. red. O. M. Piekhoty. Kyiv : A.S.K., 2001. 256 s.
8. Slovnyk-dovidnyk z ukrainskoi linhvodydaktyky / Kol. avtoriv za red. M. I. Pentyliuk. Kyiv : Lenvit, 2015. 320 s.
9. Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk / S. U. Honcharenko. Vyd. 2-e, dopov. y vypr. Rivne : Volyn. oberehy, 2011. 519 s.
10. Fasolia A. M. Osobystisno zoriientovane navchannia: sutnist, osnovy, tekhnolohii : kurs lektsii dlia slukhachiv kursiv pidvyshch. kvalifikatsii ped. kadriv. Rivne : Yulat, 2008. 131 s.

Огарь Ю. В. Личностно ориентированное обучение как средство саморазвития ученика в условиях Новой украинской школы

В статье проанализировано становление понятия “личностно ориентированное обучение” от гуманизации образования и возникновения личностного подхода в целом, к раскрытию ведущих признаков и задач выбранной технологии обучения в условиях Новой украинской школы. На основе анализа работ психологов, педагогов и лингводидактик выяснены формы организации и компоненты личностно ориентированного образования. Определены условия и специфика использования личностно ориентированного обучения как средства саморазвития ученика. Выделены функции субъектов образовательного процесса на уроках украинского языка с использованием личностно ориентированных учебных ситуаций. Представлены образцы упражнений с использованием личностно ориентированного обучения на примере темы “Знаки препинания в предложениях с прямой речью и в диалоге”.

Ключевые слова: гуманизация образования, компетентно ориентированное обучение, учебная ситуация, Новая украинская школа, личностно ориентированное обучение, личностно ориентированный подход, личность учителя, личность ученика.

Ohar Yu. V. Personality oriented education as a means of self-development student in the new ukrainian schools

The article analyzes the emergence of the concept of “person-centered learning” from the humanization of education and the emergence of a personal approach in general, to the disclosure of the leading signs and tasks of the selected learning technology in the New Ukrainian school. Based on the analysis of the work of psychologists, teachers the forms of organization and components of person-centered education have been clarified. The conditions and specificity of the use of personality-oriented learning as a means of student self-development are determined. The functions of the subjects of the educational process in the lessons of the Ukrainian language using personality-oriented learning situations are highlighted. The examples of exercises with the use of personality-oriented training as a means of student self-development in the conditions of the New Ukrainian school are presented on the example of “Punctuation marks in sentences with direct speech and in dialogue”.

Key words: humanization of education, competently oriented training, learning situation, New Ukrainian School, student-centered learning, personality-oriented approach, the identity of the teacher, student identity.